

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים ל"ט-מ'

פרק ל"ט

בפרק ל"ט מתוארת אחרייתה המרה של ירושלים, שלאחר מצור ממושך של כשנה וחצי הובקעו חומותיה. מאמציו של ירמיהו לשכנע את העם להיכנע, לקבל את עול בבל ובכך להציל את העיר מחורבן, עלו בתוהו, והעיר נפלה בידי הבבלים. נבואותיו של ירמיהו התגשמו במלואן: העיר, ובתוכה המקדש, נחרבו ונשרפו באש, שארית יושבי ירושלים הנצורים הוגלו לבבל, וצדקיהו, שביקש להימלט מהבבלים, נתפס ונענש באכזריות מרובה. אך גם בתוך התיאור הקשה של החורבן נראים ניצני תקווה: נבוזראדן מותיר שארית בארץ ומפקיד עליהם את גדליהו בן אחיקם (י), ומציל בהוראת נבוכדראצר את ירמיהו (יא-יד). הפרק נחתם בנבואת הצלה שניבא ירמיהו קודם החורבן, בחצר המטרה, על עבד מלך הכושי שהצילו ממוות בבור הטיט (טו-יח).

השוו את תאריך הבקעת חומות ירושלים בפרקנו (פסוק ב) לתאריך במשנה תענית ד,ו, ועימדו על הסתירה ביניהם: 'בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל'.

לסתירה זו ניתנו פתרונות שונים בשני התלמודים. שימו לב להבדל העקרוני ביניהם ועמדו על משמעותה הרוחנית של התשובה המובאת בירושלמי:

תלמוד בבלי: 'הובקעה העיר' - בשבעה עשר היה, והרי כתוב 'בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר', וכתוב אחריו 'ותבקע העיר...'. אמר רבא: לא קשה. כאן בראשונה (בחורבן בית ראשון), כאן בשניה (בחורבן בית שני). ששינו: בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו'.

תלמוד ירושלמי: 'כתוב בתשעה לחדש הובקעה העיר' ואתה אומר כך? אמר ר' תנחום בר חנילאי: קילקול חשבונות יש כאן... (משל) למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות, באו ואמרו לו נשבה בנק ונתקלקלו חשבונותיו, אמר: יעשה זה ראש לחשבונות'.

פירוש 'קרבן העדה' לתלמוד הירושלמי: 'מרוב הצרות טעו בחשבונות, ולא רצה המקרא לשנות ממה שסמכו הם, לומר כביכול אנכי עמו בצרה'.

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

• טל': 02-5944555 • perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

2 וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ-בָּבֶל וַיָּשֻׁבוּ בְּשַׁעַר הַתְּנָךְ (ג)

א) השוו את התיאור כאן לתיאור בנבואת ההקדשה של ירמיהו (א',טו). מה משמעותה הסמלית של ישיבת מלכי הגויים בשערי ירושלים? היזכרו בתפקידם הסמלי של שערי ירושלים בנבואות ירמיהו (לעיל י"ז, כד-כו; כ"ב, א-ה).

ב) ההקבלה הלשונית בין נבואת ההקדשה לתיאור החורבן בפרקנו מופיעה גם בהמשך הפרק. השוו את התיאור בפסוק ה לתיאור לעיל א',טו. התמקדו בביטוי המיוחד 'לדבר משפט', ושימו לב לתוכן המקביל של דברי המשפט בשני התיאורים. כיצד מאירה נבואת ההקדשה את משמעות מעשהו של נבוכדנאצר, ואת מי כביכול הוא מייצג כאשר הוא שופט את צדקיהו?

פרק מ'

פרק מ' מתאר את ההתרחשות בקרב הנותרים בארץ לאחר החורבן. הפרק פותח בסיפור קורותיו של ירמיהו, הבוחר להישאר בארץ לאחר החורבן ולחבור לגדליהו בן אחיקם שהופקד בידי מלך בבל על דלת העם שנותרה בארץ (א-ו). פרקים מ'-מ"ג עוסקים בקורותיה העגומים של קבוצה זו בראשותו של גדליה, שהיוותה תקווה לשיקום לאחר החורבן, תקווה שנגוזה עם רציחתו של גדליה.

3 סיפור קורותיו של ירמיהו לאחר החורבן (א-ו) אינו עולה בקנה אחד עם התיאור שהופיע בפרק הקודם (ל"ט, יא-ד). עיינו בשני התיאורים ושימו לב להבדלים ביניהם. עיינו בפירושיהם של רש"י ורד"ק, ועמדו על היחס בין התיאורים לפי כל אחד מן הפרשנים:

רש"י: 'מן הרמה - שהיה גולה מעצמו עמהן, 'שהיה ירמיה רואה כת של בחורים נתונים בקולרין, ונותן את ראשו עמהם, ונבזראדן בא ומעבירו מהן. וחוזר ורואה כת של זקנים שוללים בשלשלאות ונותן את צוארו עליהם, ובא נבזראדן ומעבירו מהן' (פסיקתא דרב כהנא, יג). שאי אפשר לומר שנתנו נבזראדן באזיקים, שהרי צוהו נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע'.

רד"ק: 'וישלחו ויקחו את ירמיהו (ל"ט, יד) - זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף העניין, כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבזראדן, שמצאו בתוך הגלות אסור בזיקים כשאר הגולים שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר, והם לא היו יודעים דבר בירמיהו מה צווה עליו נבוכדנאצר כי לנבזראדן צווה. ומה שאמר 'מחצר המטרה' רוצה לומר כי משם לקחו אותו השובים, כי שם היה עד יום שנלכדה ירושלים כמו שכתוב למעלה. ואמר על ירמיהו שלקחו אותו השובים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו נבזראדן ושאר רבי המלך'.

4 לאחר שפיתח נבזראדן את ירמיהו מאזיקיו הוא הותיר בפניו את הברירה לגלות לבבל - שבה תתרכז עתה מרבית העם, או להישאר בארץ עם דלת העם. מדוע זוכה ירמיהו ליחס מועדף זה? היעזרו בדברי נבזראדן בפסוקים ב-ג. נסו לשער מה הוביל את ירמיהו, נביא החורבן והגלות, לבחור להישאר בארץ? היעזרו בפסוקים יא-יב.

5 מלך בבל הפקיד על דלת העם שנותרה בארץ את גדליהו בן אחיקם בן שפן. שימו לב לתיאורו של גדליהו בפרקנו (ט-י, יג-טז), ובדקו את הידוע לנו על ייחוסו של גדליהו:

א) על אחיקם אביו, מבכירי שריו של יאשיהו, המציל את ירמיהו מיד העם והכהנים (כ"ז, כד; מל"ב כ"ב, יב).

ב) על שפן סבו, סופרו של יאשיהו, המקריא בפניו את ספר התורה (מל"ב כ"ב, ג).

ג) על בן אחר של שפן, גמריהו, הנמנה בין יראי ה' שבין שרי יהויקים (פרק ל"ו).

כיצד ידיעות אלה עשויות להסביר את בחירתו בידי מלך בבל, ואת בחירת ירמיהו בו?

הרחבה

'וְאֵת-בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת-בֵּית הָעַם שָׂרְפוּ הַכַּשְׂדִּים בְּאֵשׁ; וְאֵת-חֲמוֹת יְרוּשָׁלַם נָתְצוּ' (ל"ט, ח)

עדות דרמטית לסערת הקרב והאש שאחזה בבתי ירושלים נגלתה לארכיאולוגים בכמה מקומות, ובהם קריית השלטון (בשטח המכונה שטח G). עשרות ראשי חיצים מברזל ומברונזה שנמצאו הם עדות אילמת לרגעי הקרב האחרונים. שכבה עבה של אפר וקירות מפוחמים שנמצאו בכל המבנים באזור זה ממחישים את הסוף הטרגי. בבית אחד בלטו במיוחד סימני ההרס - ב'חדר השרוף' גילו הארכיאולוגים בית שלם שהתמוטט פנימה מעוצמת השריפה. הלהבות אחזו בתקרת קורות העץ והיא קרסה ועימה הקומה השנייה. הכל נפל לתוך הבית בעצמה רבה. התמונה שנוותרת היתה של גל אבנים ותחתיו שכבת אפר וחורבן שגובהה 90 ס"מ. מתחת למפולת מצאו החופרים את שרידי הקורות המפוחמים, את כלי הבית המנופצים, וכן חלקי ריהוט עשוי עץ, ממצא ראשון מסוגו בארץ מתקופה זו. בתוך עיי החרבות של ירושלים נתגלו אותם חפצים שהנביאים הזהירו שמפניהם תבוא הרעה. הכמות של שברי צלמיות החרס שנתגלו בעיר דוד בכלל, ובמיוחד במבנים שנבנו מהמאה השמינית לפנה"ס ואילך, היא מדהימה. כמעט 1500 שברי צלמיות התגלו בעיר דוד בלבד, ובירושלים רבתי מספרם מגיע לכמה אלפים, כמות גדולה אפילו ביחס לאתרים אחרים. מאבקו של ירמיהו באלילות שהשתרשה עמוק כל כך בתרבות יהודה מוצא ביטוי מוחשי עד מאד בפסילים אלה, וכבר אמרו חז"ל: 'ירושלים בניין ראשון מפני מה חרבה, מפני עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים שהיה בתוכה' (תוספתא מנחות יג, כב).

הפקודה לנתץ את חומות העיר שמרדה פעם אחר פעם בבבל נועדה לפרק את ירושלים מכל יכולת צבאית שהיא. התוצאות היו קשות במיוחד. כל האגף המזרחי של העיר נשען על הטרסות הקדומות שירדו ירידה מדורגת במדרון המזרחי ונשענו זו על המילוי של חברתה, ובסופו של דבר על הטרסה התחתונה והחזקה ביותר - חומת העיר. לאחר שנפרצה ונתערערה החומה שטפו גשמי החורף את המילוי ובתי העיר החלו לקרוס תוך שהם יוצרים מפולות אבנים אדירות במורד המדרון. הבתים בשטח G התכסו באבנים וקרוסו על הבתים שתחתיהם. ההרס היה רב כל כך עד שאזור זה מעולם לא נכלל עוד בתחומי העיר. על ההשחתה השיטתית מקונן ספר איכה: 'חָשַׁב ה' לְהַשְׁחִית חוֹמַת בֵּת-צִיּוֹן, נָטָה קוֹ לֹא-הַשִּׁיב יְדוֹ מִבְּלַעַ. וַיֶּאֱבֵל חַל וְחֹמָה יִחָדוּ אֶמְלָלוּ' (איכה ב, ח).

(מתוך: אהרון הורוביץ, עיר דוד עמ' 252-253)

סטודיו טלי אילן 052-5513437

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננר
The Sodie Rennet Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים